

LELTÁRI SZÁM: \_\_\_\_\_

A

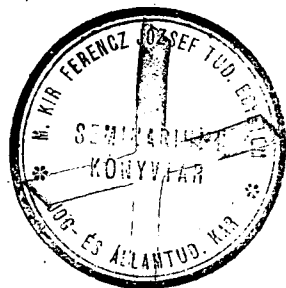


# MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁG KIZÁRÓLAGOSSÁGA

JOG ÉS ÁLLAMTUD. KAR  
Seminariumi könyvtár  
Leltári szám: 1505

IRTA

DE. KIRÁLYFI ÁRPÁD  
ÜGYVÉD



*Különlenyomat a Concha-émlékkönyvből*



BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1913

Lelt. napló: ~~VIA~~ 14413.  
csoport: \_\_\_\_\_ szám: \_\_\_\_\_



SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM  
Könyvtára  
Lelt. napló: 11454/9

## I. Az állampolgárság kizárólagossága általában.

A souverainitás legfőbb kritériuma a korlátlanág és az oszthatatlanság mellett a kizárólagosság, melynél fogva «az állami akarat tartalmának meghatározásában csak egy, egyénileg meghatározott állam uralma érvényesülhet»,\* és «az egyik állam akaratát kizárja más államnak vagy egyeseknek uralkodó akaratát».\*\*

A souverainitás kizárólagos jellegéből következik, hogy a kizárólagosság kritériumának érvényesülnie kell a souverainitás minden megnyilvánulásában. S miután a souverainitás egyfelől mint az államterület, illetve a területen levő személyek és dolgok felett való uralom, mint *területi* felségjog, másfelől pedig mint az állam jogi kötelékébe tartozó személyek felett való uralom, mint *személyi* felségjog jelentkezik, úgy a területi, valamint a személyi felségjognak, mint kizárólagos uralomnak kell érvényesülnie. Vagyis ugyanazon terület de jure csak egy állam kizárólagos fenhatósága alatt állhat és ugyanazon személy csak egy állam jogi kötelékébe tartozhatik. Két territoriális, illetőleg két personális felségjog egymás mellett meg nem férhet, mert két államnak concurráló igénye ugyanazon objectumra kizárja egyik vagy másik állami akarat tényleges érvényesülésének lehetőségét.

A personális felségjog tehát jelenti az államhatalomnak az állam tagjai, az állam jogi kötelékébe tartozó személyek felett való *kizárólagos* uralmi jogosultságát, és az állampolgári kötelék jelöli azt a kapcsolatot, a melyen keresztül az állami akarat az egyének felett érvényesül. A «personális felségjog» és az «állampolgárság» tehát annak a relatióknak, mely az állam és egyén között fennáll,

\* Concha: «Politika.» I. köt. Alkotmánytan. Budapest, 1907. 263. 1.

\*\* Concha: id. m. 260. 1.

csupán kétféle megnyilvánulása; a personális felségjog az imperium alanya, az állampolgárság pedig az imperium tárgya szempontjából. Vagyis az állampolgárság kifejezője annak a köteléknek, mely az egyént, mint a personális felségjog objectumát, az államhatalomhoz, mint a personális felségjog alanyához fűzi, és így végső eredményben az állampolgári kötelék visszatükrözője annak a souverain államhatalomnak, mely ebben az uralmi viszonyban jut megnyilvánuláshoz. Következésképpen e kötelékben vissza kell tükröződni<sup>2</sup> a souverain államhatalom sajátságainak is. A mint tehát az államhatalom, mint feltétlen és kizárólagos hatalom jelentkezik, azonképen feltétlen és kizárólagos kötelékként kell jelentkeznie az állampolgári köteléknek is. Az állampolgárság *kizárólagossága* tehát szükségszerűleg következik az *államhatalomnak*, mint souverain hatalomnak *kizárólagosságából*.

Az állampolgárság e szerint szűkésképen exclusiv, kizárja ugyanazon személy felett idegen állami akarat érvényesülését, vagyis minden más hasonló köteléssel, más állampolgársággal incompatibilis. Más szóval egy egyének egyidejűleg érvényesen csak egy állampolgársága lehet, s minthogy az állam igénye az egész egyénre pro indiviso irányul, a többes állampolgárság jogilag el nem ismerhető.

Az állampolgárság kizárólagosságából következik továbbá, hogy az annak tartalmát alkotó jogok és kötelezettségek is kizárólagosak, csakis egy állam irányában teljesíthetők, illetve csakis egy államtól követelhetők.

De az állampolgári jogok és kötelezettségek kizárólagossága következik egyúttal e jogoknak és kötelezettségeknek belső természetéből is. Az állampolgárság ugyanis nem csupán *jogviszony*, hanem ezenfelül *ethikai* jellegű kapcsolat. Az a kötelék, mely az egyént az államhoz fűzi, oly szoros, közvetlen, benső kapcsolatot jelent, annyira absorbeálja az egyén egész személyiségét, az állampolgári jogok és kötelezettségek annyira megkövetelik az egyén teljes aktivitását, teljes devotióját, egészen az önfeláldozásig menő odaadását, hogy e jogok és kötelezettségek természetüknél fogva két állam között meg sem oszthatók,\* hanem csakis mint feltétlen

\* Martitz: «Niemand kann zweien Herren dienen. Niemand kann zweien Staaten angehören.» («Das Recht der Staatsangehörigkeit im internationalen Verkehr.» Hirth: «Annalen des Deutschen Reichs.» 1875. 793. 1.); Stoerk: «Das Axiom, dass die staatsbürgerlichen Pflichten im vollen Umfange nur einem Gemeinwesen geleistet werden können, ist ein logisch und physisch

és kizárólagos jogok és kötelezettségek érvényesülhetnek. «Nul ne peut avoir simultanément deux nationalités»,\* mint a hogy 1895-ben az Institut de droit international formulázta ezt az örök érvényű elvet, a melyet már két évezreddel azelőtt hirdetett Cicero\*\* és követett a római jog.

A mikor tehát tényleg két állampolgárság találkozik egy személyben, akkor ezek a feltétlen, egymást kizáró jogok, illetőleg e feltétlen, egymást kizáró kötelezettségek ütköznek egymással, és ezen feltétlen jogok és kötelezettségek útján két souverain állami akarat vívja meg harcát egy egyénben. Nyilvánvaló, hogy miután két absolut jog, illetve két absolut kötelezettség közül mindig csak az egyik kerülhet ki győztesen, az ilyenmű collisiókból mérhetetlen anyagi és erkölcsi károk hárulhatnak az érdekelt egyénekre, de sőt magukra az érdekelt államokra is, hiszen nem egyszer meszszenenő politikai érdekek fűződhetnek ahhoz, hogy valamely személy, akit két állam reklamál maga számára, melyik állam polgárának tekintessék.

A nemzetközi jogélet mai rendje mellett, a mikor az állampol-

aus dem urewigen Gesetz der Undurchdringbarkeit der Körper fließendes Resultat.» (Holtzendorff: «Handbuch des Völkerrechts.» II. köt. 652. 1.); Bar.: «Die Treue kann nur einem Staate voll und ganz gehalten werden.» («Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts.» Hannover 1889. I. köt. 257. 1.); Weiss: «Traité théorique et pratique de droit international privé.» Paris 1892. I. köt. 24. 1: «On ne peut avoir deux patries, comme on ne peut avoir deux mères.» Laurent: «Divisés en nous-mêmes nous serions un être double et contradictoire. C' est là une impossibilité naturelle et juridique.» («Droit civil international.» Paris, 1880. III. köt. 258. 1.) Coyordan: «L' idée même de patrie, qui suppose la fidélité et l'attachement, est incompatible avec la coexistence de plusieurs nationalités chez le même individu.» («La nationalité au point de vue des rapports internationaux.» Paris, 1890. 15. 1.) Unger az egyén közjogi személyiségének oszthatatlanságából magyarázza a többes állampolgárság tarthatatlanságát. («System des österreichischen allgemeinen Privatrechts.» Leipzig, 1868. I. köt. 293. 1.)

\* «Annuaire de l' Institut de droit international.» XIV. köt. 1895. Session de Cambridge. 198. 1.

\*\* Oratio pro *L. Cornelio Balbo*. Cap. XI. §. 28.: «Duarum civitatum civis noster esse iure civili nemo potest: non esse huius civitatis civis, qui se alii civitati dicarit, potest.» — Cap. XII. §. 29.: «Sed nos non possumus et huius esse civitatis et cuiusvis præterea...» Cap. XIII. §. 31.: «ne quis nostrum plus quam unius civitatis esse possit...» (Klotz: «Marcus Tullius Cicero's sämtliche Reden.» Leipzig 1839. III. köt. 453. és 454. 1.) — Oratio pro *A. Caecina*. Cap. XXXIV. §. 100.: «Nam cum ex nostro iure duarum civitatum nemo esse possit...» (Klotz: id. m. I. köt. 41. 1.)

gárság irányító befolyást gyakorol az egyén jogi sorsára, reá-nyomja bélyegét jogviszonyainak egész complexumára, a mikor nem csupán a politikai jogok szempontjából, de magánjogi és büntetőjogi tekintetben, valamint a jogélet egyéb terrenumain is, a viszonyosság, nemzetközi szerződések szempontjából, döntő jelentőségű az egyén jogi megítélésére nézve az ő állampolgári statusa, akkor a jobbiztonságnak szükségképen egyik legfőbb követelménye lesz, ennek az állampolgári statusnak határozottsága, holott több állampolgári köteiknek egy személyben való halmozódása esetén mindig fentorog a veszély, hogy különböző államok hatóságai eltérően állapítják meg valamely személy állampolgári állását és ehhez képest eltérően ítélik meg mindama jogviszonyait, amelyek az állampolgárságtól függenek. És ezenfelül a többes állampolgárság állapota visszaélésekre is módot nyújt, mert lehetővé teszi, hogy az ilyen többes állampolgárok a felmerülő szükséghez képest valósággal változhatassanak állampolgárságaik között.

A gyakorlati élet érdekei ennél fogva minden államra azt a feladatot róják, hogy az állampolgárságok halmozódását meggátolni törekedjék, hogy az állampolgárság kizárólagosságának, más állampolgársággal való összeférhetlenségének elvére építse a maga állampolgári jogát. A nemzetközi személyi forgalom zavartalan lebonyolítását első sorban az állampolgárság exclusiv jellegének az egyes államok jogában való érvényre juttatása biztosítja; mondhatnók, az állampolgárságot annak exclusivitása teszi *forgalomképessé* a külfölddel való érintkezésben.

E szerint úgy az állampolgári kötelék jogi természete és ethikai jellege, valamint az állampolgárság gyakorlati szerepe, a jogi forgalomban való rendeltetése, egyaránt a kizárólagosság ismérvét tüntetik fel e jogviszony legfőbb kritériumának; következésképen a kizárólagosság elvének kell az állampolgárság szabályozásánál kiinduló pontul szolgálnia. A mi annyit jelent, hogy a törvényhozásnak, midőn az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének feltételeit meghatározza, egyetlen olyan rendelkezést sem szabad alkotnia, melynél fogva a szabályozott állampolgárságnak más állampolgársággal való halmozódása bekövetkezhetik. Joggal mondhatjuk, hogy az állampolgárság kodifikációjában az állampolgárság kizárólagosságának elvét kell a szabályozás *kategorikus imperativusának* tekinteni.

Hogy a törvény ennek a kategorikus imperativusnak megfelelhessen, az egyént, mint a *nemzetközi forgalom alanyát* kell tekin-

tenie, s a midőn valamely személy az állam kötelékébe lép, vagy a midőn valamely állampolgár idegen állampolgárságot szerez, ezt az aktust, mint egyik jogrendből a másik jogrendbe való átmenetet kell megítélnie, azaz egy új állampolgárság megszerzésének sohasem szabad két állampolgári kötelék *halmozódására*, hanem mindig csak azoknak *felcserelésére* vezetnie. Az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének szabályozásánál tehát a törvényhozónak tekintettel kell lennie az egyénnek úgy *előző*, mint *következő* állampolgárságára, és úgy az egyikkel, mint a másikkal való cumulatio bekövetkezését meg kell gátolnia.

Concréte szólva, az exclusivitas elvének *gyakorlati megvalósítása* szempontjából két irányú feladat hárul az államra, egyfelől az, hogy ne vegyen fel kötelékébe valamely személyt addig, a míg ez más államnak polgára, vagyis hogy a honosítás feltételéül követelje meg az eddigi állampolgári kötelékből való kilépést; másfelől pedig, hogy ne tartson meg kötelékében olyan személyt, a ki más állam kötelékébe lép, azaz idegen állampolgárság megszerzésének következményeül az eddigi állampolgárság elvesztését mondja ki. Ennek a két postulatumnak elismerése volna az állampolgárság szabályozásának összeférhetlenségi törvénye.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ha az egyes állam maga exclusiv kötelékként kezeli is az állampolgárságot és az exclusivitásnak gyakorlati konzekvenciáit a maga intern jogában levonja is, ezzel még nem hárul el teljesen a többes állampolgárság bekövetkezésének lehetősége. Mert a cumulatio bekövetkezhetik a törvény rendelkezéseitől függetlenül is, a különböző törvényhozások incongruentiája következtében, vagyis annál fogva, hogy az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének feltételei a különböző államokban eltérően vannak megállapítva.\* A cumulatio tehát nem csupán az egyes állam *belső* jogszabályainál fogva, de *idegen* jogszabályok következményeképen is beállhat; vagyis a többes állampolgárság bekövetkezésének van egy közjogi és egy nemzetközi jogi forrása.

Mindenesetre kívánatos, hogy az államok a törvények disparitásából eredő többes állampolgársággal szemben is a lehetőségig

\* Pl., ha egy magyar állampolgárnak Anglia területén gyermeke születik, ez *jure soli* angol állampolgár, leszármazásánál fogva pedig magyar állampolgár lesz; vagy ha pl. egy magyar állampolgár argentinai nőt vesz feleségül, az 1869. október 1-i argentinai törvény értelmében az argentinai állampolgárságot is elnyeri.

védekezzenek, a mint hogy egyes államok az ilyenmű halmazódások megszüntetésére alkalmaztak is bizonyos remediumokat,\* azonban a törvények különfélesége folytán bekövetkező plurális állampolgárságnak oly sokféle lehetősége van, hogy azokat voltaképen csak egységes nemzetközi szabályozás útján, az állampolgárság megszerzésére és elvesztésére vonatkozó feltételeknek, az összes államokra nézve egyöntetű megállapítása által lehetne teljesen kizárni.

Az elszigetelt egyes államra éppen ezért nem hárulhat egyéb feladat, mint az, hogy saját *belső jogát* építse az állampolgárság kizárólagosságának fundamentumára, *belső jogában* akadályozza meg a többes állampolgárság *létrejöttének* lehetőségét, vagyis hogy ne hozzon egyetlen olyan rendelkezést sem, amely *közvetlen oka* a más állampolgársággal való halmazódás bekövetkezésének, és ezzel annak, hogy valamely személy mint *sujeť mixte* kerüljön a nemzetközi forgalomba. A melyik állam ennek a feladatnak eleget tesz és az exclusivitásnak fent említett kettős postulatumát elismeri, az megfelelt az exclusivitás törvényének.

Ámde ha áttekintjük a modern állampolgársági törvényeket az exclusivitás elve szempontjából, azzal a meglepő ténnyel állunk szemben, hogy dacára annak a parancsoló szükségességnek, a melylyel az állampolgárság kizárólagosságának elve elismertetést követel, dacára annak, hogy a nemzetközi forgalomban érdekelt összes államoknak közös érdeke és minden egyes államnak külön érdeke, hogy az egyének ne több állampolgársággal terheltlen kerüljenek a nemzetközi forgalomba, az állampolgárság exclusivitásának elve korántsem dominál a modern állampolgári jogi kodifikációban. Az államok egyáltalában nem tekintik ezt az elvet a szabályozás kategorikus imperativusának, nem ismerik fel annak az állampolgári jog irányítására való hivatottságát és alkalmisságát, nem méltányolják annak értékét a gyakorlati élet szempontjából, szinte bizonyos érzéketlenséget tanúsítanak ez elvnek jelentőségével szemben.

Két kategóriát állíthatnánk e tekintetben a modern tételes jogok között. Az első kategóriába sorozhatnók azon államok jogát, a melyek általában *passive* viselkednek a plurális állampolgársággal

\* Így a születés folytán bekövetkező kettős állampolgárság esetében az 1870. május 12-iki angol törvény 4. cikke az ilyen kettős állampolgároknak jogot adott nagykorúságuk időpontjában az optióra, illetőleg az angol állampolgárságról való lemondásra («*declaration of alienage*»).



szemben, a mennyiben nem intézkednek a cumulatio esetére vonatkozólag, de nem is akadályozzák meg annak bekövetkezését. Ezek csupán *közvetve* sértik az exclusivitas principiumát azzal, hogy nem alkotnak prohibitív rendelkezéseket a többes állampolgársággal szemben; ebbe a kategóriába tartozik a tételes jogok túlnyomó része. A másik kategóriába azon jogokat számíthatjuk, a melyek már *közvetlenül*, positive sértik a kizárólagosság elvét, a mennyiben formális jogi elismerésben részesítik a plurális állampolgárságot, és ebbe a kategóriába olyan jelentékeny európai jogok is tartoznak, mint a svájci, a német, az osztrák<sup>1</sup> és a dán jog.<sup>2</sup>

Az összes tételes jogok közül legsúlyosabban sérti az állampolgárság kizárólagosságának elvét a *svájci jog*, mely nemcsak hogy elzárkózik az exclusivitas gyakorlati konzekvenciáinak elfogadása elől, de világosan elismeri a svájci állampolgárság összeférhetőségét más állampolgársággal,<sup>3</sup> jogállapotként szabályozza a kettős állampolgárságot, elismeri a másik állampolgárságnak jogi hatásait a svájci polgárjoggal szemben is, intézkedik a kettős állampolgárok jogi helyzetéről a külföldön, sőt kifejezetten provideál még a kettős védkötelezettségi viszonyról is, kimondván, hogy a védköteles külföldiek, ha Svájcban honosíttatnak, hazai államukban is alávétve maradnak a katonai szolgálatnak, de Svájcban is kötelesek katonai szolgálatot teljesíteni.<sup>4</sup> Svájc tehát nem kíván polgáraitól kizárólagos hűséget, összeegyeztethetőnek tartja a svájci államnak teljesítendő védkötelezettséget idegen állammal szemben fennálló védkötelezettséggel, ami azt mutatja, hogy a legfőbb állampolgári kötelezettségből minden ethikai momentumot eliminál, s azt nem az állampolgárok hűségi viszonyából eredő tartozásnak, hanem pusztán fizikai jellegű szolgáltatásnak tekinti. A svájci jogot tehát méltán tekinthetjük az *exclusivitas negatiója* alapján álló jogrendszernek.<sup>5</sup>

<sup>1</sup> Az osztrák jog álláspontjára nézve lásd III. fejezet 53. és köv. l.

<sup>2</sup> Lásd az 1871. március 25-iki dán törvény 1. §-át; továbbá a dán külügyministernek 1863. május 28-iki nyilatkozatát: «Notre législation ne s'oppose pas à ce que la coexistence de deux nationalités puisse être admise dans la personne du même individu.» (*Cogordan*: id. m. 14. l.)

<sup>3</sup> 1903. június 25-iki törvény 6. cikk. Lásd erről, valamint az 1870. május 12-iki angol törvény 7. cikkének ezzel bizonyos tekintetben analog rendelkezéséről IV. fejezet 66. és köv. l.

<sup>4</sup> L. az 1903. június 25-iki törvény 2. cikkére vonatkozó 1903. december 30-iki svájci szövetségtanácsi határozat 5. §-át.

<sup>5</sup> A svájci jognak a kettős állampolgárságot elismerő álláspontját igazolva látjuk a svájci bírói gyakorlatban is. Így a Bundesgericht 1876. június

De különösen kiemeljük, hogy még az állampolgári jog legmodernebb produktumában, az 1912. évben benyújtott és a német birodalmi gyűlésben jelenleg tárgyalásra váró törvényjavaslatban \* is találunk olyan rendelkezést, a mely az állampolgárság exclusivitásának elvét flagrâns módon sérti. A javaslat 21. §-a ugyanis, mely az idegen államban történt honosításnak a német állampolgárságot megszüntető hatályt tulajdonít, második bekezdésében akként rendelkezik, hogy nem veszi el a német állampolgárságot az, a ki az idegen állampolgárság megszerzése előtt kormányhatósági engedélyt nyer arra, hogy ezen idegen állampolgárság mellett német állampolgárságát is megtarthassa.\*\* Vagyis ez a rendelkezés kormányengedély mellett biztosítja a többes állampolgárságot, tehát valósággal törvényes elismerésben részesíti a status duplex állapotát. Ez a rendelkezés egymagában is világosan tanuskodik arról, hogy a német jog nem respektálja az állampolgárság exclusivitásának elvét és egyáltalában nem látja az állampolgári kötelekben azt az ethikai jellegű exclusiv kapcsolatot, melyet az lényegénél fogva képvisel.

A német jognak ez, a duplicitást concedáló álláspontja, mely

10-iki határozatában elismerte a svájci és az amerikai polgárjog, 1880. június 11-iki határozatában pedig a svájci és az olasz állampolgárság cumulációjának jogszerűségét. (*Clunet*: «Journal du droit international privé.» IX. köt. 1882. 233. l.) Hasonló határozatot hozott a Bundesgericht 1887. december 17-én a svájci és a francia állampolgárságra vonatkozólag: ... «les deux indigénats pouvant se superposer» (*Clunet*: Journal. XVII. köt. 1890. 517. l.), valamint a genfi polgári törvényszék 1882. december 19-én a svájci és az olasz állampolgárság halmozódásáról. (*Clunet*: Journal. X. köt. 1883. 532. l.) Hasonlóképen elismerte a többes állampolgárság jogi lehetőségét az 1870. augusztus 31-iki svájci szövetségtanácsi határozat (szövegét lásd *Calvo*: «Le droit international théorique et pratique.» Paris, 1888. II. köt. 68. l.), valamint az 1887. évről szóló szövetségtanácsi jelentés. (*Stoll*: «Der Verlust des Schweizerbürgerrechtes.» Zürich, 1888. 134. l.)

\* Nr. 6. der Drucksachen des Reichstags 1912. «Entwurf eines Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetzes.»

\*\* 21. §. 2. bek.: «Die Staatsangehörigkeit verliert nicht, wer vor dem Erwerbe der ausländischen Staatsangehörigkeit auf seinen Antrag die schriftliche Genehmigung der zuständigen Behörde seines Heimatstaats zur Beibehaltung seiner Staatsangehörigkeit erhalten hat.» Maga a javaslat indokolása kifejezetten mondja: «Das Gesetz sieht die Möglichkeit vor, dass Personen, die eine ausländische Staatsangehörigkeit erwerben, gleichwohl mit Genehmigung ihrer Heimatbehörde die deutsche Staatsangehörigkeit beibehalten.» (Indokolás 29. l.)

egyéb tételes jogi rendelkezésekben<sup>1</sup> is megnyilvánul, a partikuláris német jogokból<sup>2</sup> ered, onnan származott át és hatolt be a német birodalmi jogba.

A német jogban ugyanis az exclusivitás kérdése két szempontból jön figyelembe. Egyrészt a birodalmi kapcsolaton belül, a szövetséges államok polgárjogának egymással való halmozódása, másrészt a birodalmi állampolgárságnak idegen állampolgársággal való cumulatiója szempontjából. Több tagállam polgárjogának egy személyben való egyesítése mind ez ideig megengedett jogállapotnak tekintetett<sup>3</sup> és bár a cumulációnak ez a formája a nemzetközi forgalomban nem játszik szerepet, s tekintettel arra, hogy a tagállamok egy politikai kapcsolatnak a tagjai, nem is idézhet elő olyan

<sup>1</sup> Így utalunk különösen arra, hogy az 1870. június 1-i német törvény az exclusivitás gyakorlati konzekvenciáit egyik irányban sem vonja le, továbbá elismeri a közszolgálatba lépés honosító hatályát (9. §.), s ezzel elismeri azt, hogy külföldi állampolgárok eddigi államuk kötelekéből való kilépés nélkül is, államszolgálatban alkalmazhatók, vagyis egyúttal a német birodalomnak is tagjai lehetnek. A német törvény ezen rendelkezését fentartja az 1912. évi javaslat 11. §-a is. — A kettős állampolgárság elismerésének kifejezésével találkozunk a német bírói gyakorlatban is. Így utalunk a porosz közigazgatási felsőbíróság (Oberverwaltungsgericht) 1894. február 3-iki ítéletére, mely szerint: «Nach dem RG. vom 1. Juni 1870. (BGBl. S. 355.) ist der Besitz einer fremden Staatsangehörigkeit mit dem der deutschen an sich nicht unvereinbar.» (Szövegét lásd *Cahn*: «Das Reichsgesetz über die Erwerbung und den Verlust der Reichs- und Staatsangehörigkeit vom 1. Juni 1870.» Berlin, 1908. 384. l.) — A többes állampolgárság jogi megengedettsége világosan kifejezésre jutott a Poroszország és az amerikai Egyesült-Államok között 1868. február 22-én kötött szerződésnek törvényhozási tárgyalásán. L. különösen a szerződésről szóló igazságügyi bizottsági jelentést: «Durch die innere Gesetzgebung wird bekanntlich mehrfach die Zulässigkeit eines doppelten Untertanenverhältnisses anerkannt.» (Szövegét lásd *Bendix*: «Fahnenflucht und Verletzung der Wehrpflicht durch Auswanderung.» Leipzig, 1906. 355. l.) V. ö. még Meier képviselő előadói beszédét: «Das Prinzip des Rechts, in zwei Staaten zugleich Bürger zu sein, würde durch diesen Vertrag nicht berührt.» (*Bendix*: id. m. 358. l.)

<sup>2</sup> Egyes partikuláris jogok, és pedig a legjelentékenyebbek, így a porosz, a szász, a bajor és a württembergi, elvileg elismerték több állampolgárság egyidejű fennállásának jogszerűségét. (*Falcke*: «Über gleichzeitige Staatsangehörigkeit in mehreren deutschen Bundesstaaten.» Leipzig, 1888. 2. és 7. l.) Valósággal privilegizálta a többes állampolgárságot a német országuri családok tagjai számára az 1815. június 8-iki szövetségi akta 14. cikke. (*Reuss*: «Über Kollisionen der Gesetze über den Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit.» Darmstadt, 1898. 7. l.)

<sup>3</sup> *Cahn*: id. m. 21. l.

konfliktusokat, mint a minők két különálló, magasabb jogi kötelekkel nem egyesített állampolgárság collisiójából — pl. a védkötelezettség kérdésében — származhatnak, azonban a birodalmi kapcsolaton belül az e fajta cumulatiók is rendkívül sok komplikációra, súrlódásra vezettek a szövetséges államok között,<sup>1</sup> különösen a népességi rendtartás kérdéseiben, így pl. a választói lajstromok összeállítása tekintetében. És a többes állampolgárságnak éppen ez, a tagállamok egymás közötti viszonyában meggyökerezett formája érlelte meg a német jogi felfogásban a duplicitás felé való hajlandóságot.

A mi már most általában az európai államok álláspontját illeti az állampolgárság exclusivitásának *gyakorlati* megvalósítása tekintetében, ki kell emelnünk, hogy az exclusivitás elvének fentebb érintett gyakorlati postulatumait az európai jogok egyikében sem látjuk teljes mértékben érvényre emelve. Az európai államok törvényei csupán megközelítik az exclusivitás követelményeit egyik vagy másik irányban, a mennyiben egyes államok megkövetelik a honosítás feltételéül az eddigi állampolgári kötelekből való kilépés igazolását,<sup>2</sup> más államok pedig idegen állampolgárság megszerzésével megszűntnek tekintik az eddigi állampolgárságot,<sup>3</sup> de mindkét irányban egyetlen európai törvény sem vonja le tisztán a kizárólagosság elvének konzekvenciáit és így az államok saját törvényeik útján is lehetővé téve több állampolgárságnak egy személyben való találkozását, maguk sodorják polgáraikat sokszor a legvisszásabb helyzetekbe.

Az európai törvények között is van ugyan egy, és pedig az 1888. évi április 21-iki *norvég törvény*, amely úgy a honosítás feltételéül megköveteli az eddigi állampolgári kötelek feloldását (3. cikk), valamint idegen állampolgárság megszerzésének következményéül kimondja a norvég állampolgárság elvesztését (6. cikk),

<sup>1</sup> Laband «Zur Revision des Staatsangehörigkeitsgesetzes» című cikkében jellemzi azokat a visszasságokat, melyek a szövetséges államok polgárjogának halmozódásából származnak; utal arra, hogy a jelenlegi állapot mellett, ha pl. egy porosz állampolgár egymásután különböző német városokban mint tanár működik, egész csomó állampolgárság egyesülhet személyében, a melyet leszármazóira is átruház és szinte a komikum határáig megy, a mikor valakinek elődjei változó sorsa következtében egyszerre 12—14 hazája van. («Deutsche Juristen-Zeitung» 1904. I. sz. 9. l.)

<sup>2</sup> L. erre nézve V. fejezet 108. l.

<sup>3</sup> L. erről részletesebben IV. fejezet 77. és köv. l.

azonban ez a törvény ismét más irányban üt rést az exclusivitás elvén, a mennyiben külföldieknek norvég közszolgálatban való alkalmazását is az állampolgárság megszerzésének módjául ismeri el (2. §. c) pont), tehát megengedi, hogy külföldiek eddigi állampolgárságuk feladása nélkül is elnyerhessék a norvég állampolgárságot; és így a norvég jogot sem tekinthetjük az állampolgárság exclusivitásának elvét tisztán megvalósító jogrendszernek.

Gyakorlatilag legteljesebb mértékben emeli érvényre az exclusivitás elvét az 1899. évi március 15-iki *japán törvény*, mely az exclusivitás gyakorlati konzekvenciáit mindkét irányban levonja. (7. és 20. cikk.<sup>1</sup>) A japán törvény az állampolgári köteleknek már teljesen tisztult felfogásáról tanuskodik, rendelkezéseiből világosan kitűnik, hogy exclusiv jogviszonynak tekinti az állampolgárságot és felismeri a kizárólagosság elvének jelentőségét e jogviszony kodifikációja szempontjából. Az 1899. évi japán törvény egyéb irányban is teljesen modern jogalkotás, a mely csupán a honosítottak jogi helyzetének megállapításában tér el az általános jogelvektől.<sup>2</sup>

A míg tehát előbb a svájci jogot jelöltük meg, mint a mely legmerevebben zárkózik el az állampolgárság exclusivitásának elve elől, addig másfelől a japán jogban láthatjuk az ellenkező irányzat kifejezését. Az állampolgárság exclusivitásának kérdése szempontjából e szerint ez a két jogrendszer képviseli a két szélsőséget; a japán törvény, mint az exclusivitás elvének, a svájci törvény pedig, mint a duplicitás elvének kodifikációja.

Megkíséreljük már most vizsgálni, hogy minő elveket követ a magyar jog az állampolgári kötelek jogi természetének megítélésében, minő álláspontot foglal el az állampolgárság kizárólagosságának kérdésében, illetőleg, hogy mennyiben érvényesül ez az elv a magyar állampolgárság történetében. Már itt jelezzük, hogy jogunk

<sup>1</sup> 7. cikk: «Külföldiek a belügyminister engedélyével honosíthatók: . . . 5. ha hontalanok vagy ha eddigi állampolgárságukat a japán állampolgárság megszerzése által elvesztik.» — 20. cikk: «Az a japán állampolgár, aki saját akaratából idegen állampolgárságot szerez, elveszti a japán állampolgárságot.»

<sup>2</sup> Az 1899. március 15-iki törvény ugyanis rendkívüli mértékben megszorítja a honosítottak jogállását, a mennyiben kizárja a honosítottakat és leszármazóikat a magasabb katonai és polgári közhivatalokból, valamint a magasabb birói hivatalokból és megvonja tőlük az activ és passiv parlamenti választói jogot. (16. cikk.) E megszorító rendelkezésnek okát kétségkívül népessépolitikai szempontokban kell keresnünk, t. i. Japán túlnépességénél fogva az idegenek bevándorlásának ez úton is gátat kívánt vetni.

álláspontja e tekintetben egészen különleges és eltér a többi tételes jogok álláspontjától.

Szemügyre kívánjuk venni első sorban, hogy miképen ítélte meg régi jogunk e szempontból a honpolgári köteleket, majd vizsgáljuk az állampolgárság fogalmának az 1848-iki alkotmányreformmal kapcsolatos metamorfózisát, az 1849-től 1867-ig terjedő korszaknak, továbbá az alkotmány helyreállításától állampolgársági törvényünk megalkotásáig terjedő időszaknak képét, megkíséreljük összeállítani az ide vonatkozó írott és íratlan jogi dokumentumokat és foglalkozni kívánunk ama nagyfokú jogbizonytalanság jellemzésével, mely az állampolgári jogviszonyok terén egészen 1879-ig fennállott. Áttérünk azután annak a kérdésnek tárgyalására, hogy mennyiben érvényesül az állampolgárság kizárólagosságának elve hatályban álló állampolgársági törvényünkben, valamint a belügyministerium gyakorlatában és végül megkíséreljük megjelölni azokat a vezérelveket és irányító szempontokat, a melyek nézetünk szerint állampolgári jogunk kívánatos reformjánál az új rendezés alapjait volnának hivatva megjelölni. Fejtegetéseink során különös figyelmet kívánunk fordítani a magyar és az osztrák állampolgárság relációjának vizsgálatára, a mely kérdésnek feltárása, mint látni fogjuk, távolabbi jogi kérdések megvilágítására is alkalmas.

## II. A magyar honpolgárság a rendi alkotmány korában.

Régi jogunkban az állampolgárság nem részesült tételes szabályozásban. Csupán az ünnepélyes honosításról rendelkeztek törvényeink, megállapították annak feltételeit, becikkelyezték a megtörtént honosításokat, de az állampolgári jogviszony szabályozását illető kérdések nagy complexumáról semminemű intézkedést sem találunk régi törvénytárunkban.

Ennek a körülménynek magyarázatát, úgy véljük, abban kell keresnünk, hogy régi jogunkban voltaképen hiányzott az állampolgári viszonynak az a fogalma, a mely egységes szabályozásra alkalmas lett volna. «Állampolgárságról», abban az értelemben, amit mai fogalmaink szerint állampolgárság alatt értünk, a régi magyar jogban nem is lehetett szó. A rendi alkotmány joga ugyanis nem ismert egy egységes jogviszonyt, a mely az állam összes tagjait egyenlő erejű kötelekkel fűzi a közhatalomhoz, nem ismert egy egységes állampolgárságot, mint az államhoz tartozásnak egyetlen

kifejezését, az állampolgári jogoknak és kötelességeknek *egyellen* forrását, nem ismert egy egységes jogi népességet, hanem a népnek csupán két, egymástól elválasztott osztályát ismerte, a nemesi rend tagjait és az azon kívül állókat, a mely két osztályt különböző természetű és erejű kötelék kapcsolt a közhatalomhoz. Csak a nemesi rend tagjai, mint a szent korona tagjai, állottak az államhatalommal közvetlen kapcsolatban, csak ezek voltak az állampolgári jogok és kötelezettségek alanyai, csak ezek voltak citoyen-ek, vagyis «állampolgárok» e szónak mai értelmében, míg a nemesi renden kívül állók pusztán alattvalók, sujet-k, az államnak közjogokat nélkülöző tagjai. A népnek e két kategóriája oly annyira eltérő viszonyban állott az államhatalomhoz, hogy e viszony szabályozása szempontjából e két osztály tagjait egységes szabályok alá helyezni nem is lehetett. A mint a jognak úgyszólván összes területein ledönthetetlennek látszó válaszfalak állottak a népnek e két csoportja között, a mint eltérő szabályok uralma alatt állottak a nemesi rend tagjai és a nem nemes honfiak, nem csupán a közjogok, de a magánjog és a büntetőjog terén is, úgy nem tudta a rendi magyar alkotmány felfogása egyenlő szabályok alá helyezni a közhatalomban részesedő szabad nemest, a szent korona tagját és a földhöz kötött s jognélküli jobbágyot e téren sem. Világosan megnyilvánult ez pl. a honosításnál, a hol a rendi elkülönülés annyiban éreztette hatását, a mennyiben más feltételek mellett lehetett valaki a nemesi magyar nemzet tagjává, mint nem nemes honfiúvá. Míg ugyanis a nemesi magyar nemzet kötelékébe való felvételnek módja a törvényhozás általi ünnepélyes honfiusítás volt, addig a nem nemesek közé való felvétel a letelepedés által nyert hallgatólagos honosítás útján történt.

Szóval a rendi alkotmány uralma idején hiányzott a belső egység az államhoz tartozás viszonyában az állam tagjainak különböző kategóriái között, egy egységes állampolgári kötelék fogalma nem tudott kiképződni és így egy egységes törvény, mely az alattvalói viszony megszerzésének és megszűnésének módozatait megállapítja, e szerint nem is lett volna alkotható.

Törvényhozási szabályozás hiányában tehát tételes jogi választ nem nyerhetünk régi jogunk álláspontjáról az állampolgárság kizárólagosságának kérdésében sem. Azonban vannak régi jogunknak bizonyos elvei és intézményei, a melyek e szempontból is némi világot vetnek a magyar jog álláspontjára.

E tekintetben első sorban az a körülmény jön figyelembe, hogy régi jogunk az állampolgári köteleket charakter indelebilisnek tekin-

500-15-14-11  
 9. ) p. 1903

tette. A honpolgárság megszűnéséről korábbi törvényeink egyáltalában nem rendelkeztek,<sup>1</sup> a gyakorlatban pedig az a felfogás képződött ki, hogy «a magyar állampolgárság sem törvényesítés, sem kiköltözés, sem külföldön való hosszabb idejű tartózkodás, sem idegen állam kötelékébe való felvétel által nem veszett el».<sup>2</sup> Sőt még a magyar honpolgárnőnek külföldihez történt férjhezmenetele által sem tekintette jogunk a magyar honpolgárságot megszüntetnek, hanem csak a házasság tartama alatt felfüggesztettnek, a mely azonban a házasság felbontása vagy a nő özvegyiségre jutása esetén újból feléledt.<sup>3</sup> Hasonlóképen a bárminő hosszú távollét tartama alatt is csak szünetelőnek tekintették a honpolgári köteléket,<sup>4</sup> mely a távollévőre, valamint leszármazóira visszatérésük esetén ipso facto feléledt, még ha több generáción át szünetelt is.<sup>5</sup>

Ilyképen az a nézet gyökerezett meg a közfelfogásban, hogy a honpolgári kötelék elvülhetetlen, a személyiségtől elválaszthatatlan jogi minőség, a mely teljesen ki van véve az egyén dispositiója alól s amely mint a helynek, időnek, körülményeknek változásától független, megmásíthatatlan sajátság kíséri végig az egyént egész életén. Az alattvalói viszonynak az eltörölhetetlenség jellegével való felruházása, vagyis az *örökös állampolgárság* fogalma ilyenképen alapvető elve lett régi jogunknak.<sup>6</sup> És jellemző, hogy ez a felfogás egészen 1879-ig fennmaradt s mint az állampolgárságról szóló törvényjavaslat indokolása mondja, «ezen jognézet a külfölddel oly gyakori összeütközésekre szolgált okul, hogy a belügyminister kényszerülve volt azoknak, a kik katonakötelezettségük-

<sup>1</sup> Nagy Ernő: «Magyarország közjoga.» Budapest, 1905. 113. 1. 2. jegyzet.

<sup>2</sup> L. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló törvényjavaslat indokolását. (Képviselőházi Irományok. 1878—81. IX. köt. 217. 1.) L. még erre nézve *Bezerédj Viktor* beszédét a képviselőháznak 1890 május 20-iki ülésén. (Képviselőházi Napló. 1887—92. XVIII. köt. 219. 1.)

<sup>3</sup> Képv. Irom. 1878—81. IX. köt. 217. 1.

<sup>4</sup> L. a m. kir. igazságügyministernek a m. kir. belügyministerhez intézett 1899. évi 34320. sz. átiratát. (*Boncza*: «Közigazgatási elvi határozatok egyetemes gyűjteménye.» Budapest, 1895. I. köt. 8. 1.)

<sup>5</sup> *Ferdinandy*: «Az állampolgárságról.» Budapest, 1894. 16. és 27. 1.

<sup>6</sup> A régi magyar közjogi kézikönyvek sem szólnak a honpolgárság megszűnéséről. Még *Virozsil* («Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn.» Pest, 1865. I. köt. 204. és köv. 1.) és *Récsi* («Magyarország közjoga.» Pest, 1861. 279. és köv. 1.) is csupán az állampolgárság megszerzésének módjairól szólnak, de hallgatnak az állampolgárság megszűnésének kérdéséről. *Korbuly* foglalkozik először az állampolgárság megszűnésének kérdésével. («Magyarország közjoga.» 3. kiadás. Budapest, 1877. 167. 1.)